

La «Biblioteca Regional Catalana» dins la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès de 1874 a 1902*

Ricard Giramé Parareda
(Universitat de Vic)

Introducció

En aquest estudi es planteja i es dona resposta a diferents hipòtesis sobre qüestions que tenen a veure amb el procés de construcció contemporània del sistema lingüístic i literari català, així com amb el desenvolupament de la renaixença cultural catalana del segle XIX. L'estudi descobreix quin va ser el paper que va jugar l'Ateneu Barcelonès i, en concret, la seva Biblioteca creant una secció Regional, en aquesta construcció cultural durant el darrer quart del segle XIX. Fonamentalment es plantegen tres qüestions: per una banda saber quina va ser la influència de la Biblioteca Regional de l'Ateneu Barcelonès en la construcció del sistema cultural, lingüístic i literari català contemporani. Per l'altra, conèixer si la Biblioteca Regional de l'Ateneu Barcelonès tenia definida una política d'adquisició respecte les publicacions en català, i en què consistia. I finalment, fer un breu repàs dels catàlegs de la Biblioteca General i els fons continguts a la Biblioteca Regional de l'Ateneu.

Aquests plantejaments s'han estudiat a partir de diferents fonts d'informació, la més important de les quals ha estat el Llibre d'actes de la Comissió Biblioteca-Museu (1886-1898). També els primers catàlegs de la Biblioteca: el que es va editar l'any 1874 amb un apèndix de 1876, i el catàleg de 1891 amb un suplement de 1894. El catàleg

*Aquest treball s'emmarca dins les investigacions del Grup de Recerca Consolidat (2009 SGR 736) «Textos Literaris Contemporanis: estudi, edició i traducció» de la Universitat de Vic.

de manuscrits de 1902. Diferents documents monogràfics relatius a la història de l'entitat i la seva Biblioteca. De fet, les dates extremes d'aquest estudi no s'han escollit a l'atzar. D'una banda, la publicació del primer catàleg en paper coincideix també amb l'inici del període de la Restauració el 1874, i ambdós motius serveixen per marcar l'inici del treball. D'altra banda, el canvi de segle i la publicació, a la *Revista de Bibliografia Catalana*, del catàleg de manuscrits de la Biblioteca de l'Ateneu són els esdeveniments que tanquen l'estudi.

La Renaixença i l'Ateneu Barcelonès

Al segle XIX, els nous moviments culturals i socials entre els quals s'hi comptava el moviment del Modernisme, impulsaren un renaixement cultural tant a Catalunya com a la resta d'Europa. A Catalunya i en el marc de la Renaixença és quan s'inicia el procés de recuperació de la llengua i la cultura catalanes. Es produeix un canvi fonamental, més o menys a partir del quart decenni del segle. Així, d'unes veus aïllades que usaven el català o que reclamaven els drets d'aquesta llengua es va passar a una voluntat comuna: la d'una elit intel·lectual que volia recuperar-ne l'entitat pròpia. En aquests primers temps, el moviment literariolingüístic fou l'aspecte més notori. Concretament, en l'apartat literari, els Jocs Florals van ser una de les bases més importants que serviren per construir un sistema literari català contemporani. I l'Ateneu Barcelonès hi contribuï de moltes maneres, entre les quals oferint el finançament per a un premi extraordinari als susdits Jocs, des de l'any 1861.

Paral·lelament, i després del procés històric de la industrialització, s'inicià un procés d'alfabetització de classes socials que fins aleshores havien quedat apartades del món cultural. Aquesta classe obrera s'uní als interessos d'alguns sectors de la burgesia catalana i les elits socials més il·lustrades per reclamar un nou espai cultural propi: l'ateneu. El Barcelonès es fundà el 1860 sota el nom d'Ateneu Català, i el 1872 es fusionà amb el Casino Mercantil Barcelonès, donant lloc a l'Ateneu Barcelonès. La nova entitat fou un punt de trobada per a aquest sector de la societat catalana i tal com afirma Pérez Nespereira, en aquest temps l'Ateneu aixoplugava dues tradi-

cions culturals ben diferents: una, filla de la Il·lustració, formada pels pensadors més selectes de l'època, i l'altra més moderna i vinculada a la burgesia industrial i a aquelles capes socials que fins aleshores havien estat excloses parcialment o total del coneixement (Pérez Nespereira, 2005: 10).

Aquests nous usuaris de l'entitat eren alhora un nou públic lector. Així, l'esforç col·lectiu per aconseguir un nou espai de trobada cultural es materialitza no només en la institució de l'Ateneu, sinó en la seva biblioteca. La figura de la biblioteca de l'Ateneu entesa com a l'eina per a l'adquisició de coneixement i, com a extensió, de lleure. Com expliquen Coll i Llorens, «a més de la vida pròpiament acadèmica, l'Ateneu continuà tenint una notable vinculació amb la vida corporativa i ciutadana». Tot seguint el camí iniciat amb la presidència de Guimerà, l'Ateneu continuà donant suport i, quan convenia, aixopluc a totes les activitats encaminades a la projecció de la llengua i la cultura catalanes.

La Biblioteca General de l'Ateneu (1860)

La Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès era, i continua essent, tant per nombre de volums com per la importància dels seus fons, la principal biblioteca civil privada de Catalunya. En si, la Biblioteca fou creada el 1860 sota la direcció de Josep Milà i Fontanals, que també hi exercí el càrrec de bibliotecari. Per les característiques de la institució que l'acollia, la biblioteca no només fou un magatzem de documents sinó que es va pensar com un autèntic fòrum de cultura i coneixement especialitzat de l'entitat. Des de la seva fundació, el 1860 i fins gairebé el final del període estudiat, la Biblioteca havia reunit un fons d'aproximadament 30.000 volums: 5.900 títols l'any 1877, 13.500 el 1888, 19.000 el 1892. Aquest fons, que fou una de les principals eines per a la tasca de difusió cultural de la institució, començava a apuntar cap a un compendi d'obres sobre la història i la cultura catalanes contemporànies així com d'obres fruit de la recepció cultural europea a Catalunya. En aquest sentit es veié la necessitat d'establir una divisió entre la Biblioteca General i una Biblioteca Regional on es col·leccionarien tots aquests fons.

Malauradament, la bona disposició de la Biblioteca topà amb diferents obstacles: d'una banda, la insuficiència d'espais en la seu de l'entitat, de l'altra, l'escassetat pressupostària i, finalment, l'actitud poc respectuosa d'alguns socis propensos al robatori i a la mutilació de llibres. Malgrat tot, amb el temps es prengueren les mesures pertinents per corregir aquestes deficiències.

La Biblioteca Regional dins la Biblioteca General de l'Ateneu

És d'una importància cabdal la primera referència oficial a la «Biblioteca Regional», secció creada dins el fons general de la Biblioteca de l'Ateneu amb la voluntat de contenir de manera destacada els documents i les obres que tractessin sobre Catalunya o escrites en català. Amb aquesta finalitat, el 1886 es proposà d'utilitzar la sala que quedava just a la dreta de la Biblioteca de l'Ateneu i que servia de sala d'estudi, com a local per a la Biblioteca Regional. Concretament, un dels armaris que ja hi havia a la sala es va utilitzar com a llibreria per guardar els primers títols del fons regional. Per indicar clarament aquesta secció es va inscriure a la testa de l'armari el rètol *Biblioteca Regional Catalana*.

Notícia apareguda a *La Vanguardia*, el 13 de febrer de 1886:

-La Junta directiva del Ateneo Barcelonés ha acordado la formación en su local de una Biblioteca-Archivo de obras escritas en lengua catalana, tanto impresas como manuscritas. También trata de dar impulso á los trabajos literarios, iniciando una serie de conferencias sobre temas referentes á la historia de la civilización en nuestro Principado.

Més tard, el mateix periòdic publica la següent notícia, el 5 de maig del mateix any:

-Un día de esta semana se inaugurará en el Ateneo Barcelonés una serie de conferencias que por acuerdo de su Junta directiva deben darse en aquel centro y que versarán sobre la Historia de la civilización catalana, formándose luego con ellas una colección de monografías; acuerdo que va unido al de crear un Museo Biblioteca regional.

Un any més tard es publicà una nota a la premsa per donar a conèixer l'existència de la nova Biblioteca Regional Catalana, dins la Biblioteca General de l'Ateneu. En aquesta mateixa nota es donava fe de vida de la Comissió que la regia. També s'adquirí un timbre per marcar les comunicacions oficials de la Comissió, amb la divisa *Comisión de la Biblioteca Regional Catalana*, tal com s'indica al Llibre d'actes:

Se acordó por último, publicar en los periodicos locales, un suelto que viniera à dar fé de vida de la Comisión de la Biblioteca Regional à fin de que supieran donde dirigirse las personas amantes del progreso de la misma: y adquirir un timbre, para las comunicaciones oficiales de la Comisión, con la siguiente divisa “Ateneo Barcelonés” —Comisión de la Biblioteca Regional Catalana—.

*El Llibre d'actes de la Comissió i la política d'adquisició de documents
(1886-1898)*

El Llibre d'actes de la Comissió de la Biblioteca Regional,¹ és un document de 30 pàgines on es transcrivieren les actes de les reunions celebrades per la Comissió entre els anys 1886 i 1898.² El dia 29 de maig de 1886 es constituí la Comissió de la Biblioteca-Museu Regional. Aquesta Comissió estava formada per membres socis de l'Ateneu amb càrrecs a l'entitat. De fet, el primer president de la Comissió fou el banquer Manuel Girona, que alhora exercia el càrrec de president de l'Ateneu, i l'acompanyaven com a vocals altres destacats personatges de l'època: l'arxiver Francesc de Bofarull, Antoni Aulèstia, escriptor i historiador catalanista, el senyor Lluís Ferrer, el dramaturg Àngel Guimerà i Josep Pella i Forgas, historiador, jurista i polític. Aquests proclamaren com a nou president de la Comissió l'historiador i polític Josep Coroleu i com a secretari nat Lluís C. Ferrer.

Els membres de la Comissió rectora de la Biblioteca-Museu Regional, conscients de la funció d'aquest òrgan, establiren de segui-

1. De fet, en el Llibre d'actes s'usen de manera alternativa les denominacions *Biblioteca Regional* i *Biblioteca-Museu*.

2. Vegeu l'annex 1.

da una política encaminada a aconseguir l'objectiu que des de l'inici s'havien proposat, i per això argumentaren que:

Considerando que no es posible estudiar la historia de Cataluña como tampoco la del derecho catalán en obras unicamente escritas en catalán, por estarlo en su mayoría en idiomas estraños, se adquieran para formar la proyectada "Biblioteca Regional" cuantas obras traten particular o principalmente de Cataluña cualquiera que sea el idioma en que estén escritas.

Malgrat que no es menciona directament la intenció de comprar obres escrites en català, s'entén que l'objectiu principal és justament aquest. També adquirir totes aquelles obres que tractessin de Catalunya, escrites en català o en qualsevol altre idioma. Evidentment, aquesta declaració d'intencions marca des de l'inici la política d'adquisicions de la Biblioteca Regional de l'Ateneu i, en conseqüència, la contribució de la Biblioteca a la construcció del catalanisme a través del foment de les obres en català. En les sessions posteriors de treball de la Comissió, es reforçà cada vegada més aquesta idea.

Per aconseguir aquest objectiu, la Comissió es va servir de quatre fórmules d'adquisició de documents. La més important fou l'adquisició per compra a partir dels pressupostos assignats a la Biblioteca de l'Ateneu. La compra de nous documents per a la secció Regional es feia en tres fases. En primer lloc la Comissió seleccionava i proposava per a la compra els títols d'aquelles obres que creia més interessants per al fons Regional. A continuació es calculava un «preu prudencial» de cada una de les obres a fi d'ajustar les compres al pressupost de la Biblioteca. I finalment s'encarregava a cada membre de la Comissió la compra d'uns quants dels títols seleccionats. Per exemple, en la sessió del 19 de desembre de 1886, es repartí aquesta tasca entre els senyors Bofarull, Aulèstia, Pella, Tutau i Ferrer, i el president de la Comissió disposà de dues-centes vuitanta-una pessetes i cinquanta cèntims per a tals compres. D'altra banda, s'encarregà a Josep Pella l'adquisició d'altres obres curioses i pertinents a la col·lecció per ser comprades *en ventajosas condiciones*.

Les donacions foren també una font d'ingrés de documents al fons Regional. L'entrada de documents per donació podia ser degu-

da a dues motivacions diferents: per voluntat de l'autor de l'obra o a petició de la Comissió, convidant l'autor a donar un exemplar a la causa de la Biblioteca Regional. El registre de la Comissió indica que Josep Ferrer i Soler donà un exemplar del primer volum de l'obra *L'Adraga catalana* i que el senyor Ramon de Luanco féu donació de dos documents més. És especialment interessant l'ingrés dels fulletons regionals provinents de la donació d'altres corporacions de caire associatiu i cultural.³ En diferents ocasions la Comissió acordà enviar una circular convidant a diversos autors a cedir un exemplar de les seves obres, i es prioritzà l'enviament d'aquestes invitacions als autors dramàtics i a les Societats Literàries. El 23 de novembre de 1887 s'acordà oficial al president de l'Associació Literària de Girona demanant-li la col·lecció completa dels volums del Certamen Literari de l'entitat. També s'acordà oficial a Francesc Monsalvatje per tal que remetés les seves *Noticias Historicas* referents a diversos estudis històrics sobre poblacions catalanes.

La subscripció fou una tercera via d'entrada de documents. El Llibre d'actes de la Comissió mostra que, en dues ocasions, el ple proposa i aprova l'abonament a dues publicacions periòdiques de tarannà catalanista per formar-ne col·lecció. Ja des del seu inici, l'any 1886, la Comissió paga la subscripció al diari *La Renaixensa*. I un any més tard, el 1887, s'acorda la subscripció a la publicació *Estudios Historico-Arqueologicos sobre Iluro*. D'altra banda, en el catàleg de la Biblioteca de 1891 s'hi llisten les publicacions periòdiques subscrites per a la Biblioteca General i per a la Biblioteca Regional. D'aquestes últimes es compten un total d'onze títols, entre els quals *La Renaixensa* i *L'Avenç*.

En quart lloc, es pot parlar d'una adquisició interna per trasllat. En la sessió del 19 de desembre de 1886 la Comissió discutí el criteri pel qual es traslladarien algunes de les obres existents al fons de la Biblioteca General i que poguessin ser d'interès per la Regional. I s'acordà que aquelles obres en les quals l'estudi de Catalunya constituís només una part, encara que aquesta part fos en un volum separat, no serien objecte de trasllat i sí que es faria constar la seva existència dins la Biblioteca General, en el catàleg de la Biblioteca Regional

3. Aquesta tipologia de documents es tracta específicament més endavant en aquest estudi.

Catalana amb la corresponent signatura per facilitar-ne la consulta. I en conseqüència es prengué la decisió de traslladar aquelles obres informades per complet o en gran part en l'estudi de Catalunya sota qualsevol punt de vista.

Finalment, en el Llibre d'actes es fa referència en diverses ocasions a la possibilitat d'adquirir documents per còpia. Del manuscrit *Solempnissimi aureique Tractatus Excellentissimus u(triusque) iuris doctoris et equitis do(mi)ni Iacobi Callicio videlicet De Pace et Tregua et De Sono Emissio* de Jaume Callís que es guarda a l'Arxiu Episcopal de Vic, o còpia del catàleg de manuscrits catalans de 1640 existents a la Biblioteca Nacional de París, entre els documents més destacats. Aquest procediment, però, no s'acabà de materialitzar i es desestimaren, per qüestions pressupostàries, totes les propostes de còpia.

Així doncs, podem afirmar que pel seu elevat contingut bibliogràfic, el llibre d'actes és alhora un autèntic recull de referències bibliogràfiques que demostra de manera explícita la voluntat de la institució per reunir una col·lecció de signe català i catalanista, i de diferents temàtiques.⁴ Principalment temes d'història i jurisprudència catalanes. Aquesta bibliografia, que en alguns casos apareix en forma de llista com a encàrrec de compra i en altres es tracta d'una referència solta, conté els títols que havien de formar, de manera més immediata, la base de la Biblioteca Regional.

Els catàlegs bibliogràfics⁵

El catàleg de 1874

El 1874 s'imprimí el primer catàleg dels fons de la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès al taller tipogràfic de Narcís Ramírez de Barcelona. Aquest primer catàleg inclogué també un *Reglamento para el gabinete de lectura y la biblioteca del Ateneo Barcelonés*. El catàleg de 1874 llista un total de 2.043 títols de documents, encara que

4. Vegeu l'annex 2.

5. Malgrat que cada catàleg conté la informació bibliogràfica de la Biblioteca General i la Biblioteca Regional, en aquest estudi es fan constar com a subapartat amb informació instrumental de la Biblioteca Regional.

físicament el fons constava de bastants més volums ja que la ràtio títol-volum per document podia variar entre 1 i 3 volums per títol. En l'apèndix publicat el 1876 s'hi van llistar un total de 586 títols.

En aquesta relació de documents destaca la distribució per matèries, que evidència quins camps de coneixement eren més atractius per als socis de l'entitat:

Matèries	Títols
Ciències eclesiàstiques	67
Ciències filosòfiques	160
Ciències jurídiques	97
Ciències polítiques i socials	254
Història i ciències auxiliars	338
Ciències físiques, matemàtiques i químiques	80
Ciències naturals	58
Ciències mèdiques	34
Filologia i literatura	661
Belles arts	96
Agricultura	45
Indústria	31
Comerç	33
Miscel·lània	5
Revistes i diaris il·lustrats ⁶	84

Destaca que l'apartat de filologia i literatura representés gairebé una tercera part dels fons totals de la Biblioteca, seguit de la secció d'història i ciències auxiliars, que representava el 17% de la col·lecció.

El catàleg de 1891

El segon catàleg correspon a l'any 1891, fou imprès a la Tipografia de «L'Avenç», i ampliat amb un apèndix el 1894.

D'aquest catàleg destaca la nova estructura organitzativa que divideix el document en sis seccions: el reglament de la Biblioteca, el llistat de referències bibliogràfiques de la Biblioteca General, presentat en dues parts, per ordre alfabètic d'autors i per ordre alfabètic de

6. Inclou 2 volums de 1862 de la *Revista de Catalunya*, que és l'únic títol de publicació periòdica que coincideix amb les subscrites en aquest mateix apartat, però en el catàleg de 1891 de la Biblioteca Regional.

matèries. A continuació, els títols de les revistes, els diaris i les publicacions oficials col·leccionats a la Biblioteca General. D'altra banda, també hi ha el llistat de referències bibliogràfiques de la Biblioteca Regional, també presentat tant per ordre alfabètic d'autors com per ordre alfabètic de matèries, i a continuació, els títols de les revistes i els diaris col·leccionats a la Biblioteca Regional. Finalment, unes *observaciones para el más fácil manejo de este catálogo*. Però, malgrat que aquest és el catàleg que segrega les obres «generals» de les obres «regionals», en la seva ordenació no utilitza una metodologia tant elaborada com l'anterior edició. La secció que llista alfabèticament el fons per matèries no presenta cap mena de subdivisió, i això en dificulta l'estudi i la comparació evolutiva respecte de l'anterior.

El catàleg de 1891 ja llistava bona part dels aproximadament 20.000 volums que a finals de segle es guardaven a la Biblioteca de l'Ateneu. Fou el catàleg on quedà evidenciada la política de compres de publicacions periòdiques en català coincidint amb la distinció Regional de la Biblioteca General. Dels fons per a subscripcions a aquest tipus de publicacions es pagaren de forma regular els següents títols: *El Vapor* (Periódico de Cataluña de 1833), *L'Avenç*, *L'Arch de Sant Martí*, *La Il·lustració Catalana*, *La Renaixensa*, *La Veu de Montserrat*, *Lo Gay Saber*, *Lo Somatent*, *Revista de Cataluña*, *Revista Catalana* i *Revista de Girona*. D'aquestes, hi ha col·leccions clarament importants pel moment històric, *L'Avenç*, *La Renaixensa* i *La Il·lustració Catalana* en són tres exemples, tant pel seu pes informatiu, com pel seu volum. També és important veure quina proporció guardaven respecte de la resta de publicacions periòdiques subscrites des de la Biblioteca, i dels gairebé 280 títols de publicacions periòdiques, les de la Biblioteca Regional representaven el 5%.

I si bé aquest catàleg mostra que les obres contingudes a la Biblioteca iniciaven una migració de l'inicial predomini literari cap al «científic», no deixa de posseir un fons lingüístic i literari en català respectable. Una mostra d'això la trobem en tots els títols d'obres de Jacint Verdaguer que hi figuren. Curiosament, però, en el reglament bibliotecari d'aquest segon catàleg, en l'article dissetè s'exceptuen del préstec les obres de *literatura amena* de la Biblioteca Regional.

Els fulletons regionals

Des de la societat civil catalana es creà una xarxa de corporacions, dita Unió de Corporacions, que més o menys institucionalitzades donaren resposta a la tutela social provocada per l'augment demogràfic i la proletarització de la ciutat de Barcelona i la seva àrea d'influència. L'Ateneu, que formà part d'aquesta xarxa, rebé als fons de la seva biblioteca els anomenats fulletons regionals. Eren creacions fruit de les actuacions coordinades de les corporacions socials catalanes i dels quals destaquen: manifestos, presentacions de propostes als governs, adopcions de plataformes puntuals de resistència, memòries del creixement de la ciutat, memòries sobre l'adequació del sistema a les conjuntures econòmiques, etc. Tots aquests documents formen una col·lecció miscel·lània de temàtica i tipologia diversa. D'aquests, els que estaven relacionats amb temes de Catalunya foren enquadernats i col·leccionats al fons de la Biblioteca Regional, per això temàticament destaquen aquells fulletons que parlen de: catalanisme polític, diccionaris, documents bibliogràfics, dret català, excursionisme, filologia i literatura catalanes, normalització lingüística, poesia, teatre i vida associativa (Pérez Nespereira, 2005: 259 i s.).

Els manuscrits

La Biblioteca Regional no es proveí només de documents monogràfics o publicacions periòdiques, entre altres, sinó que també s'interessà pels manuscrits. La principal prova d'això es troba en el fet que, a finals del segle XIX, s'adquirí la Biblioteca Amer, que va passar a enriquir el fons de material incunable i manuscrit de la Biblioteca de l'Ateneu. Aquest fons fou objecte d'interès de Jaume Massó i Torrents, que en confeccionà el catàleg. De fet, el catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de l'Ateneu el publicà per primera vegada Jaume Massó i Torrents en forma d'estudi a la *Revista de Bibliografia Catalana* el 1901. Un any més tard, se'n féu un tiratge a part també en forma de bibliografia selectiva.

És especialment significativa la carta que s'inclou en l'edició de 1902, escrita pel vocal-bibliotecari de l'Ateneu, Ernest Moliné i Brasés, a Jaume Massó i Torrents, on es parla de la compra de la

biblioteca personal del poeta i bibliòfil mallorquí Miquel Victorià Amer. Es tracta d'un fons de 4.000 obres que passà a incrementar, segons Moliné, els aproximadament 30.000 volums de la biblioteca barcelonesa, especialment la secció Regional. Inicialment ofertada per 30.000 pessetes, es va adquirir per 15.000 el 2 de desembre de 1899.

Però, a banda de la informació tècnica, la carta és característica per la declaració de principis que el bibliotecari fa sobre el compromís amb Catalunya. I ho argumenta des de diferents perspectives: pel propi moviment de la Renaixença i els Jocs Flors, dels quals Moliné fou un gran defensor (Duran, 2001: 1), i tal com diu a la carta, entesa com una «nova orientació ben nostrada». També pel pes que tradicionalment havia tingut l'alta cultura nacional. Per necessitats històriques de la Biblioteca de l'Ateneu, ja que era considerada la primera biblioteca de Barcelona per la importància del seu fons i de la pròpia corporació que la mantenia, i evidentment, això suposava que havia d'estar al corrent de totes les publicacions que poguessin ser interessants per ampliar el fons, sobretot el Regional de recent creació.

Amich Massó: Ab l'adquisició de la biblioteca formada per en Miquel V. Amer s'enriquí considerablement el catàlech de l'Ateneu Barcelonés, que ja passava de 30.000 volums. Lo notable poeta y bibliòfil mallorquí ha reunit durant sa llarga vida (que Déu conservi) aquesta valiosa colecció, que passa de 4.000 obres, ab les que s'han completat algunes de les seccions de la Biblioteca, especialment la regional. No haig de ponderar-vos l'utilitat d'aquest complement tenint en compte la volada que ha pres de pochs anys a n'aquesta part l'afició als estudis d'història y literatura catalanes, com natural conseqüència de la nova orientació ben nostrada que s'està donant a totes les esferes de l'activitat catalana. Fins prescindint d'aquest fet del que n'és prova principal el mateix Ateneu hi ha consideracions d'alta cultura que'ns obliguen a donar preferència a l'estudi de tot lo propi abans d'entregar-nos a investigacions erudites sobre altres civilitzacions y països.

Sense cap mena de dubte és de primera necessitat per a una corporació de l'importància del Ateneu, que posseeix la primera biblioteca de Barcelona, estar al corrent tot lo que li permeti son pressupost dels avenços científichs y de les noves corrents literaris universals; més com per lley natural re s'improvisa y tot reconeix una causa, convé també custodiar en les nostres biblioteques el procés del pensament científich per a trobar la rahó d'esser de les actuals fôr-

mules y buscar les que han de destronar-les d'aquí poch temps. Aixís també, pera estudiar el medi en que viu la nostra societat convenen tant els estudis històrichs com els sociològichs contemporanis pera conèixer lo que hem sigut, lo que som y escullir entre'ls borrosos camins que van dibuixar-se devant nostre quin és més avinent al nostra geni y historia.

La tradició literaria pot dir-se que és l'eflorescencia de la vida d'un poble a través dels sigles. Tot lo que siga estudiar-la és integrar-se en la substància d'aquell poble y dignificar-lo fins al punt de tornar-li'l caràcter o individualitat si aquests s'haguessin perdut en la constant bullida de les passions humanes. La literatura catalana, que ha sigut la desvetlladora de Catalunya, fou també la més palesa determinant de sos graus de prosperitat y decadencia. Florí la literatura donant-nos models eternals de pensament y llenguatge quan Catalunya era també floreixent y pròspera; al caure'l poble, se perd la tradició, va esmortuint-se la cultura y ocupa son lloc altres civilitzacions que son monstruoses per ser exòtiques.

Vós amich Massó, sabeu aquestes coses millor que jo; y les he retretes com a justificant del criteri ample que tenim els que de molts anys a n'aquesta part hem estat encarregats de la biblioteca de l'Ateneu. Vós, obehint al mateix pensament [etc.].

Barcelona, 11 gener 1902

E. Moliné y Brasés.

Dels cinquanta-dos manuscrits del catàleg, disset són catalans, això representa un terç de la col·lecció:⁷

Mss. II. Trionfi del Petrarca am comentaris en català⁸ [ca. S. XV].

Mss. IV. Eiximenç. Llibre dels Angels.

Mss. V. Oracions de la casa R. d'Aragó [ca. S. XIV].

Mss. VI. Comes. Llibre d'algunes coses assenyalades [ca. S. XVII].

Mss. VII. Historia dels comtes d'Ampuries, Peralada i Rosselló, per Taberer.

Mss. IX. Jardí de Ramelleres, per Gavino Branca [ca. S. XVII].

7. Els manuscrits del catàleg indicats amb els números XXVI, XXVII i XXXII fins a LII formaven part de la Biblioteca de l'Ateneu abans d'ésser augmentada amb els manuscrits procedents de la col·lecció de Miquel V. Amer.

8. El text italià de Petrarca està en vermelló; els comentaris catalans en negre.

- Mss. X. Matematicas i Aritmetica aplicades a la Nautica per un Mestre de Badalona.
- Mss. XII. Esther, Glorias de Cataluña.
- Mss. XIII. Esther, Sumario Geografico.
- Mss. XVIII. Doctrina de Escorialbou [ca. S. XIX].
- Mss. XIX. Utilitat dels Ordres Religiosos [ca. S. XIX].
- Mss. XXI. Fra Ambros de Vallfogona, Exercici per cada dia [ca. S. XIX].
- Mss. XXII. Preparació per la Confessió.
- Mss. XXIII. Francisco de Darnius, Compendi de Benediccions [ca. S. XVIII].
- Mss. XXIV. Notes pera Tintoreria [ca. S. XIX].
- Mss. XXVI. Llibre gremial dels Espasers [ca. S. XVI-XVII].
- Mss. XVII. Llibre gremial dels Corders de Cordes de Viola.

A mode de conclusions

Si bé l'interès inicial de la Comissió era aconseguir reunir una col·lecció de títols sobre història i dret catalans, de seguida es comprova que l'adquisició de títols d'altres temàtiques de llengua, artístiques, fins i tot folklòriques, es dona al llarg de la vida de la Comissió. També és significatiu el fet que es prioritzi la petició de donacions a autors d'obres dramàtiques i a les Societats Literàries.

D'altra banda, amb l'adhesió a la Unió de Corporacions, l'Ateneu i la seva Biblioteca Regional col·leccionaren els fulletons regionals que, com ja hem vist, de diferents maneres suposaren homenatges simbòlics, recuperacions històriques, etc. que de nou palesen la voluntat i posen de manifest el grau d'implicació de la Institució i la seva Biblioteca en la construcció social i cultural del final del vuit-cents. I molts d'aquests fulletons regionals fonamentalment tracten temes relacionats amb Catalunya.

També com a instrument educatiu, la Biblioteca de l'Ateneu va donar suport a la xarxa educativa que, vinculada informalment, des de les aules dels ateneus populars fins a les càtedres ateneístiques, substituïren per una banda la deficient educació bàsica i per l'altra esdevingueren un centre real d'alta cultura catalana.

La Biblioteca Regional, i les persones que des de la Comissió van vetllar per la seva organització i planificació, també donaren resposta a les necessitats, inquietuds i peticions dels socis. I amb les seves sol·licituds els socis demostraven el seu coneixement de la realitat que els envoltava. Així mateix, la tendència a augmentar la col·lecció amb obres més científiques, tant en l'àmbit de les ciències com en el de les humanitats, tal com demostren les referències bibliogràfiques del segon catàleg imprès, demostra que la institució i els seus socis convergeixen amb els corrents culturals de principis de segle.

Es pot dir, doncs, que l'Ateneu Barcelonès, a través de la seva Biblioteca General i la creació de la Biblioteca Regional, va contribuir de manera significativa a la fundació i a la construcció d'un nou sistema cultural, lingüístic i literari català, així com al foment del català i el catalanisme a través de la creació d'un fons específic d'obres de temàtica catalana. Tant és així, que aquell fons de la Biblioteca Regional ha servit de base de l'actual Biblioteca de l'Ateneu, que amb els seus continguts demostra la perdurabilitat d'aquelles obres, en consonància amb els fons actuals que contenen: un fons general d'humanitats, ciències socials, art i literatura; un fons específic d'història de la cultura, els intel·lectuals i les idees a Catalunya i a Europa; un fons específic en creació literària i memorialística; diferents títols de revista dels àmbits de la cultura, la història de la ciència, el pensament, les ciències polítiques i socials, les arts i la literatura, així com diferents fons patrimonials.

Bibliografia

L'Ateneu i Barcelona: 1 segle i 1/2 d'acció cultural (2006). Barcelona: RBA: La Magrana.

La Vanguardia. Barcelona: [La Vanguardia], 1881. Il.; 49 cm. Año 1, n. 1 (martes 1 de febrero 1881).

ATENEU BARCELONÈS (1874). *Catálogo de la biblioteca del Ateneo Barcelonés*. Barcelona: Establ. Tip. Narciso Ramirez y Cía.

ATENEU BARCELONÈS (1876). *Apéndice al catálogo de la biblioteca*. Barcelona: Establ. Tip. Narciso Ramirez y Cía.

ATENEU BARCELONÈS. BIBLIOTECA (1891). *Catálogo de la Biblioteca:*

precedido del reglamento interior de la misma. Barcelona: Tipografia y Librería de «L'Avenç».

ATENEU BARCELONÈS. BIBLIOTECA (1902). *Catàleg dels manuscrits.* Format per J. Massó i Torrents. Barcelona: Tip. «L'Avenç».

Nota: A la part superior de la portada: «Biblioteca del Ateneu Barcelonès.» Al verso de la portada: «La present edició d'aquest Catàleg és un tiratge apart de l'estudi aparegut en la Revista de Bibliografia Catalana, any 1901, planes 12-67 i 154-226».

COMISSIÓ BIBLIOTECA-MUSEU (1886). *Llibre d'actes de la Comissió Biblioteca-Museu.*

DURAN TORT, Carola (2001). «Ernest Moliné i Brasés: defensor dels Jocs Florals». *Anuari Verdaguer*, 10.

LLORENS I VILA, Jordi (1992). *Obrerisme i catalanisme: 1875-1931.* Barcelona: Barcanova.

PÉREZ NESPEREIRA, Manuel (2005). *La Recepció del pensament i la cultura europeus a la Catalunya de la Restauració: l'Ateneu Barcelonès i la seva Biblioteca com a vehicles de recepció, assumpció i difusió.*

Annex 1. Cronograma de les sessions de la Comissió Biblioteca-Museu amb el nom dels assistents (1886-1898)

1886	Sessió constituent de 29 maig	Manuel Girona (President Nat Comissió) (President Ateneu), Francesc de Bofarull, Antoni Aulèstia, Lluís Ferrer, Àngel Guimerà, Josep Pella, Josep Coroleu (President Efectiu Comissió), Lluís G. Ferrer (Secretari).
	Sessió de 20 setembre	Josep Coroleu (PEC), Antoni Aulèstia, Àngel Guimerà, Josep Pella, Lluís G. Ferrer (S).
	Sessió de 12 desembre	Josep Coroleu (PEC), Joan Tutau (President Nat), Lluís Ferrer, Francesc de Bofarull, Josep Pella, Eudald Jaumandreu, Lluís G. Ferrer (S).
	Sessió de 19 desembre	Joan Tutau (President Nat), Francesc de Bofarull, Lluís Ferrer, Antoni Aulèstia, Josep Pella, Lluís G. Ferrer (S).
1887	Sessió de 27 març	Josep Coroleu (PEC), Francesc de Bofarull, Lluís Ferrer, Josep Pella, Lluís G. Ferrer (S).
	Sessió de 1 abril	Josep Pella (President), Francesc de Bofarull, Lluís Ferrer, Eudald Jaumandreu, Lluís G. Ferrer (S).
	Sessió de 24 maig	Josep Coroleu (PEC), Celestí Barallart, Lluís Ferrer, Francesc de Bofarull, Josep Pella, Lluís G. Ferrer (S).
	Sessió de 28 juny	Josep Coroleu (PEC), Antoni Aulèstia, Lluís Ferrer, Francesc de Bofarull (S).
	Sessió de 23 novembre	Josep Coroleu (PEC), Antoni Aulèstia, Josep Pella, Lluís Ferrer, Francesc de Bofarull, Celestí Barallart, Lluís Ferrer (S).
1888		
1889		
1890		
1891		
1892	Sessió de 29 juliol	Josep Coroleu (PEC), Francesc de Bofarull, Josep Pella, Antoni Aulèstia, Lluís Ferrer, Lluís G. Ferrer (S).
1893		
1894		
1895		

1896	Sessió de 19 juny	Àngel Guimerà (PA) (PNC), Antoni Aulèstia, Lluís Ferrer, Lluís Ferrer Vidal (S).
	Sessió de 30 juny	Antoni Aulèstia, Pelegrí Casades, Àngel Guimerà, Francesc de Bofarull, Lluís Ferrer, Lluís Ferrer (S).
	Sessió de 14 novembre	Francesc de Bofarull (PC), Pelegrí Casades, Lluís Ferrer, Claramunt (bibliotecari), Lluís Ferrer (S).
1897	Sessió de 17 novembre	Francesc de Bofarull (PC), Antoni Aulèstia, Pelegrí Casades, Lluís Ferrer Vidal.
1898	Sessió de 14 octubre	Francesc de Bofarull (PC), Pelegrí Casades, Josep Puig i Cadafalch, Lluís Ferrer Vidal (S).

Annex 2. Índex de bibliografia citada al Llibre d'actes de la Comissió Biblioteca-Museu (1886-1898)

Arxiu dramàtic. Editat per Eudald Puig. p. 14.

Biblioteca catalana.⁹ p. 18.

Catálogo de manuscritos catalanes de 1640.¹⁰ p. 9.

Catálogo del Museo de Santa Agueda. p. 29

Certamen Literari de Girona. Editat per l'Associació Literària de Girona. p. 18.

Estudis Iluro. p. 16.

Exemples. p. 7.

Gènesi d'escriptura. p. 7.

Historia del Lenguadoc. p. 27

La Renaixensa. Diari. p. 9.

ACADEMIA DE LA HISTORIA. *Cronica del Espadero*. p. 7.

ALSÍUS I TORRENT, Pere. *Ensaig històric sobre la vila de Banyolas*. p. 25.

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFICAS; ASSOCIACIÓ CATALANA D'EXCURSIONS. *Fotografias y vistas de Cataluña*. p. 14.

ASOCIACIÓN ARTÍSTICO-ARQUEOLÓGICA. *Álbumes*. p. 25.

BACALLAR I SANNA, Vicente. *Comentarios de la guerra de España e his-*

9. La Comissió acordà comprar algunes obres de la col·lecció.

10. Catàleg dels manuscrits catalans existents a la Biblioteca Nacional de París. La seva adquisició quedà pendent d'estudi en un primer moment, i més tard es desestimà per qüestions pressupostàries.

- toria de su rey Phelipe V el Animoso, desde el principio de su reynado, hasta la paz general del año 1725.* p. 7
- BOSCH, Andreu. *Summari, index o Epitome dels admirables y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello y Cerdanya y de les gracies, privilegis, perrogatiues, prebeminencies, llibertats e immunitats gosan segons les propies y naturals lleys...* p. 7.
- BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem Maria de. *Instituciones del derecho civil catalan vigente, ó sea, Exposicion metódica y razonada de las leyes, costumbres y jurisprudencia de los autores y de la antigua audiencia del Principado: completada con las doctrinas del Tribunal Supremo y precedida de una introduccion histórica.* p. 8.
- BRUGUERA, Mateo. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona: y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714.* p. 7
- BRUNET I BELLET, Josep. *L'Escriptura, lo gravat, l'impremta, lo llibre.* p. 30.
- CALLÍS, Jaume. *Solemnissimi aureique Tractatus Excellentissimus u(triusque) e iuris doctoris et equitis do(mi)ni Iacobi Callicio videlicet De Pace et Tregua et De Sono Emissio.* p. 4.
- CAMPO-RASO, José del. *Continuacion a los Comentarios del Marques de S. Felipe [Don Vicente Bacallar y Sanna] desde el año MDCCXXXIII.* p. 7.
- CÀNCER, Jaume. *Variae Resolutionis Iuris Caesarei Pontificii et Municipalis Principatus Cathaloniae. I / Jacobii Cancerii.* p. 8.
- CANYELLES, Magí. *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa.* p. 27.
- CAMPANY Y DE MONTPALAU, Antonio de. *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragon, principado de Cataluña y reino de Valencia.* p. 7.
- FERRER, Raimundo. *Barcelona cautiva, ó sea, Diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, esto es, desde el 13 de febrero de 1808, hasta el 28 de mayo de 1814: acompaña a los principios de cada mes una idea del estado religioso-político-militar de Barcelona y Cataluña / por Raymundo Ferrer.* p. 7.
- FINESTRES I DE MONSALVO, Jaume. *Colección de lápidas.* p. 7.
- FINESTRES I DE MONSALVO, Jaume. *Historia de el Real Monasterio de Poblet: ilustrada con dissertaciones curiosas sobre la antigüedad de su*

- fundacion, catalogo de abades y memorias chronologicas de sus govier-nos, con las de Papas, Reyes y Abades Generales del Cister tocantes a Poblet.* p. 7.
- FONTANELLA, Juan Pedro. *Sacri Regii Senatus Cathaloniae Decisiones.* p. 8.
- FONTANELLA, Juan Pedro. *De pactis nuptialibus sive capitulis matrimo-nialibus tractatus. I, Tomus prior.* p. 8.
- GARMA I DURAN, Francesc Xavier de. *Adarga catalana: arte heraldica y practicas reglas del blason: con exemplos de las piezas, esmaltes y orna-tos de que se compone un escudo interior y exteriormente.* p. 8.
- HERNÁNDEZ SANAHUJA, Bonaventura. *Historia de Tarragona: desde los más remotos tiempos hasta la época de la restauración cristiana.* p. 25.
- HERSEMANN, Karl W. *Catálogo n° 104 .de Leipzig.* p. 21.
- MAS I CASAS, Josep Maria. *Ensayos históricos sobre Manresa.* p. 14.
- MELLO, Francisco Manuel de, 1608-1666. *Historia de los movimientos, separacion y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV: contiene hasta la batalla de Monjuich.* p. 7.
- MIERES, Tomàs. *Apparatus super Constitutionibus et capitulis curiarum Cathalonie.* p. 8
- MIRABENT SOLER, Francesc. *Brots de romaní.* p. 30.
- MONSALVATGE I FOSSAS, Francisco. *Notícias históricas.* p. 21.
- MORER, Josep. *Historia de Camprodon.* p. 25.
- MUSEU EPISCOPAL DE VIC. *Catálogo del Museo Arqueológico-Artístico Episcopal de Vich: fundado y solemnemente inaugurado en 7 de julio de 1891 por el Excmo. é Ilmo. Sr. Dr. D. José Morgades y Gili.* p. 30.
- NONELL I MAS, Jaume. *Análisis fonològich-ortogràfich de la llènga cata-lana antiga y moderna.* p. 29.
- OLIVER, Bienvenido. *Estudios históricos sobre el derecho civil en Cataluña.*¹¹ p. 16.
- OLIVER, Bienvenido. *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: código de las costumbres de Tortosa.* p. 16.
- ORLANDIS, Pere. *Poesies d'en Pere Orlandis.* p. 30.
- PARASSOLS I PI, Pau. *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria, el Santísimo Misterio : reseña histórica.* p. 25.

11. Pot correspondre al segon dels documents atribuïts a tal autor i citat al Llibre d'actes.

- PEGUERA. *Decisiones aureae ciuiles et criminales in actu practico frequentissimae: ex variis Sacri Cathaloniae Senatus conclusionibus & responsis eorum ... collectae: omnibus tam in scholis, quam in foro versantibus vtilissimae: in duas partes distributae / authore don Ludouico a Peguera ...; cum duobus indicibus ...*¹² p. 8.
- PELLA I FORGAS, Josep. *Historia del Ampurdán: estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Cataluña.* p. 16.
- PELLICER I PAGÉS, José Ma. *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana.* p. 12.
- RIBERA, Julián. *Colección de Estudios Arabes.* p. 30.
- RODÓN Y OLLER, Francesch. *Fets de la marina de guerra catalana / extrets de las crónicas de Catalunya per en Francesch Rodón y Oller; ab un estudi preliminar d'en Lluís Domenech y Montaner.* p. 30.
- ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar. *Libre dels feyts darmes de Catalunya.* p. 7.
- RUSIÑOL, Santiago. *Fulls de la vida.* p. 30.
- SALARICH, Joaquim. *Lo Castell de Sabassona: narració de costums de la edat mitjana.* p. 16.
- SEGURA, Joan. *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt.* p. 25.
- SERRA I CAMPDELACREU, Josep. *Album-guía monumental y artística de Vich.* p. 25.
- SOCARRATS, Joan de. *Ioannis de Socarratis... in tractatum Petri Alberti... de consuetudinibus Cathaloniae inter dominos & vasallos, ac nonnullis aliis commemorationes Petri Alberti appellantur, doctissima ac locupletissima commentaria nunc primum typis excusa, quibus feudorum materia diligentissime pertractur...* p. 8.
- SOLER I PALET, Josep. *Monografia de la iglesia parroquial de Tarrassa.* p. 30.
- TURMEDA, Anselm. *Llibre compost per Fra Anselm Turmeda: Ab l'oració de Sant Miquel lo Jorn del Jucidi y la oració de Sant Roch y de Sant Sebastiá.* p. 14.
- VAYREDA, Marià. *Records de la darrera carlinada.* p. 30.
- VENTALLÓVINTRÓ, José. *Historia de Tarrassa.* p. 25.
- VILA I SALA, Anton. *Noticia historica de la vila de Sampedor.* p. 30.

12. Al catàleg de la Biblioteca de Catalunya hi ha registrat un altre exemplar el nom de l'autor i la paraula clau del títol «decisiones» del qual coincideixen amb el document de la recerca, però és una recopilació de sentències, fet que fa pensar que no es tracta del document objecte de l'estudi.

Annex 3. Índex onomàstic de les persones que se citen al Llibre d'actes de la Comissió Biblioteca-Museu (1886-1898)

- Aulèstia i Pijoan, Antoni (Reus, Baix Camp, 1874 – Barcelona, 1908).
 Escriptor i historiador catalanista. p. 1, 2, 5, 7, 8, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 28.
- Barallat i Falguera, Celestí (Barcelona, 18?? – Barcelona 1905).
 Advocat i escriptor. p. 15, 18, 24.
- Bofarull i Sans, Francesc de (Barcelona, 1843 – Barcelona, 1938).
 Arxiver. p. 1, 3, 5, 6, 9, 10, 13, 15, 17, 18, 21, 24, 25, 26, 28, 29.
- Casades i Gramatxes, Pelegrí (Barcelona, 1855 – Barcelona, 1947).
 Historiador. p. 22, 24, 25, 26, 28, 29.
- Claramunt. Bibliotecari de l'Ateneu. p. 26, 27.
- Coroleu i Inglada, Josep (Barcelona, 1839 – Barcelona, 1895). Historiador i polític. p. 1, 2, 3, 10, 15, 17, 18, 21, 23, 24.
- Gener i Babot, Pompeu (Barcelona, 1848 – Barcelona, 1920).
 Polígraf. p. 10, 13, 14.
- Girona i Agraful, Manuel (Tàrraga, Urgell, 1818 – Barcelona, 1905).
 Banquer. p. 1.
- Guimerà i Jorge, Àngel (Santa Cruz de Tenerife, 1845 – Barcelona, 1924). Dramaturg i poeta. p. 1, 2, 23, 24.
- Ferrer, Lluís C[omenge i] (Madrid, 1854 – Barcelona, 1916). Metge i historiador de la medicina. p. 1, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26.
- Ferrer, Rosendo. p. 29.
- Ferrer-Vidal i Soler, Lluís (Barcelona, 1861 – Barcelona, 1936).
 Industrial i home de negocis, fill de Josep Ferrer i Vidal. p. 12, 18, 21, 23, 24, 25, 28, 29, 30.
- Hiersemann, Karl W. Llibreter. p. 21.
- Jaumeandreu i Triter, Eudald (Barcelona, 1774 – Barcelona, 1840).
 Economista. p. 13.
- Luanco, Ramon de. p. 14.
- Martí. p. 18.
- Maspons i Labrós, Francesc de S. (Granollers, Vallès Oriental, 1840 – Barcelona, 1885). Llicenciat en dret i polític. p. 24, 25.
- Monsalvatje i Fossas, Francesc (Olot, Garrotxa, 1853 – Girona, 1 de juliol de 1917). Historiador, polític i banquer. p. 21, 28.

- Morgades i Gili, Josep (Vilafranca del Penedès, 1826 – Barcelona, 1901). Eclesiàstic i promotor cultural. p. 4.
- Pella i Forgas, Josep (Begur, Baix Empordà, 1852 – Barcelona, 1918). Historiador, jurista i polític. p. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 18, 21.
- Pellicer i Pagès, Josep Maria (Barcelona, 1843 – Mataró, Maresme, 1903). Historiador i literat. Membre del cos d'arxivers. p. 13.
- Puig i Cadafalch, Josep (Mataró, Maresme, 1867 – Barcelona, 1956). Arquitecte, historiador de l'art i polític. p. 29.
- Támaro i Fabricias, Eduard (Barcelona, 1845 – Barcelona, 1889). Historiador i advocat. p. 16.
- Tutau i Vergés, Joan (Figueres, Alt Empordà, 1829 – Figueres, Alt Empordà, 1893). Dirigent republicà i escriptor. p. 3, 5, 7.
- Serra i Campdelacreu, Josep (Vic, Osona, 1848 – Vic, Osona, 1901). Escriptor. Arxiver de l'Ajuntament de Vic. p. 11, 12, 17.
- Verdaguer i Coromina, Àlvar (1840 – 1915). Enginyer industrial, llibreter i editor. p. 18.